

<https://doi.org/10.36719/2663-4619/108/88-93>

Kifayət Mənsimova
ADPU-nun nəzdində
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kolleci
kifayetmnmv@gmail.com

İnklüziv təlimin təşkili üsulları haqqında

Xülasə

Məqalə təhsil sistemində böyük əhəmiyyət kəsb edən və müstəqil öyrənmə potensialını yüksəldən və hal-hazırda aktualığı ilə seçilən inklüziv təlimin təşkili üsullarına həsr olunmuşdur. Inklüziv təlim, mənşəyindən və kimliyindən asılı olmayaraq, bütün öyrəncilərin ehtiyaclarını qarşılamaq və onların mövzu ilə qarşılıqlı əlaqəsini dəstəkləyən pedaqogikadır. Inklüziv təlimin təşkili ehtiyac və tələbatların ödənilməsi məqsədilə fəaliyyətin hər bir şagirdin maraq, meyil və tələbatı əsasında təşkil olunması, müxtəlif yolla öyrənən şagirdlər üçün fərqli tapşırıqların, paylama materiallarının hazırlanması, müvafiq təlim mühitinin yaradılması deməkdir. Inklüziv təlimdə müəllimlərin valideynlərlə birgə səyi və əməkdaşlığı sayəsində yaradılan təlim-tədris mühiti təhsilin səmərəliliyini artırır, öyrənmə prosesini daha da təkmilləşdirə bilər. Aydın ki, ümumtəhsil məktəblərində xüsusi təlim ehtiyacları olan şagirdlərin təhsil alması mümkündür.

Hazırda inklüzivlik beynəlxalq əhəmiyyətə malik olub, müxtəlif rəsmi bəyanatların mühüm tərkib hissəsi kimi çıxış edir. Inklüziv təhsil inteqrasiyadan daha geniş və əhatəli məfhumdur və təhsilə dair bütün məsələləri özündə cəmləşdirir. Inklüzivliyin tərəfdarları şagirdlərin xüsusi təhsil ehtiyaclarının ödənilməsindən daha çox müxtəlifliyi dəstəkləyən və bərabərliyi təmin edən təhsil sisteminin inkişafında maraqlıdırlar.

Açar sözlər: *inklüzivlik, təlim strategiyaları, motivasiya, yaş xüsusiyyətləri, interaktivlik*

Kifayət Mansimova
Azerbaijan State Pedagogical College under ADPU
kifayetmnmv@gmail.com

About Organization Methods of Inclusive Education

Abstract

The article is devoted to the methods of organization of inclusive education, which are of great importance in the education system and increase the potential of independent learning, which are distinguished by their current relevance. Inclusive learning is a pedagogy that addresses the needs of all learners, regardless of their background or identity, and supports their interaction with the subject-matter. The organization of inclusive education means organizing activities based on the interests, inclinations and needs of each student in order to satisfy needs and requirements, preparing different tasks and distribution materials for students who learn in different ways, and creating an appropriate learning environment. In inclusive education, the educational environment created thanks to the joint effort and cooperation of teachers with parents can increase the efficiency of education and further improve the learning process. It is clear that it is possible for students with special educational needs to study in general education.

Currently, inclusivity is of international importance and acts as an important component of various official statements. Inclusive education is a broader and more comprehensive concept than integration and includes all issues related to education. Proponents of inclusiveness are more interested in developing education system that supports diversity and ensures equality than in meeting the special educational needs of students.

Keywords: *inclusiveness, learning strategies, motivation, age characteristics, interactivity*

Giriş

Qlobal dünyada inklüziv təhsilin reallaşdırılması beynəlxalq çağırış kimi qiymətləndirilir. Inklüziv təhsil təhsilə dair bütün məsələləri özündə cəmləşdirir. Inklüzivliyin tərəfdarları şagirdlərin xüsusi təhsil ehtiyaclarının ödənilməsindən daha çox müxtəlifliyi dəstəkləyir və bərabərliyi təmin edən təhsil sisteminin inkişafında maraqlı tərəf kimi çıxış edirlər.

Müəllim şagirdləri gördüyü ilk gündən etibarən inklüziv təlimi həyata keçirməlidir. Inklüzivlik təlim tələbatlarının (şəxsi, mədəni, idraki, fiziki və hissi tələbatlar) nəzərə alınmasıdır. Şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərini müəyyən edən, onları başa düşən müəllim bu tələbatları nəzərə ala biləcək. Pedaqoqlar müxtəlif pedaqoji yanaşma və üsullardan yararlanaraq, uşaqları təlim prosesinə cəlb edə bilirlər. Tələbatlar təlim proqramına uyğunlaşdırılır, istəklər isə (münaşib, yararlı olduqda) təmin olunur.

Səmərəli inklüzivliyi təmin etmək məqsədilə müəllim:

- nailiyyət və müvəffəqiyyətin əldə olunmasına şərait yaradır;
- şagirdləri həvəsləndirir, onların hər bir uğurunu qeyd edir;
- müəllim-şagird, şagird-şagird münasibətlərini pozitiv şəkildə qurur;
- təlimi qısa addımlara bölür, həvəsləndirici hədəflər müəyyən edir;
- şagirdlərdə maraq yaradır və onun bütün təlim prosesi boyunca saxlanılmasını təmin edir;
- mütəmadi əks-əlaqə yaradır;
- pozitiv yanaşma həyata keçirir;
- interaktivliyi təmin edir;
- fərdi təlim planı hazırlayır;
- inkişafın mütəmadi izlənilməsi və müvafiq qeydiyyatın aparılmasını təşkil edir;
- şagirdlərin fərdi tələbatlarının təmin olunması məqsədilə müxtəlif təlim resursları hazırlayır.

Beləliklə, şagirdlərin təlimə motivasiyası, marağı artacaq və təlim şagirdlər üçün faydalı olacaqdır.

Tədqiqat

Inklüziv təhsil milli təhsil sistemi üçün innovasiyadır, ona görə də hazırkı mərhələdə səriştəli idarəetmə tələb edir. Inklüzivlik termini fransız sözü olub, “daxil etmək” mənasını verir. Inklüzivlik cəmiyyətin bütün üzvlərinin maraqlarını, bütün fəaliyyət növlərində hüquq bərabərliyini təmin etməlidir (Kavale, 2000).

Inklüziv təlimin təşkili strategiyalarının araşdırılmasından əvvəl bu sahədə nəzərə alınacaq şagirdləri və onların təlimə olan tələbatlarını tanımaq önəmlidir. Yəni bu inklüziv təlimi hansı şagirdlərə görə ehtiyac duyuruq və onların nə kimi təlim ehtiyacı var. Inklüziv təlimdə nəzərə alınacaq şagirdləri aşağıdakı formada sıralamaq mümkündür (Zeynalov, 2017):

- görmə (vizual), eşitmə (auditory) vasitəsilə və hərəkəti (kinestetik) öyrənənlər (VAK);
- sərbəst-təlim mühitinə cəlb olunmayan şagirdlər;
- davranışla bağlı problemləri olan şagirdlər;
- dislektiklər, yəni oxu və yazıda çətinlik çəkən şagirdlər;
- diskalkuliklər— hesablamada çətinlik çəkən şagirdlər;
- qabiliyyətli və istedadlı – müxtəlif sahələrdə xüsusi bilik və bacarıqlara malik şagirdlər;
- xüsusi təlim ehtiyacları olan – əqli və fiziki imkanları məhdud olan şagirdlər;
- diqqət zəifliyi olan hiperaktiv şagirdlər;
- yaş, cins, din, dil, irqi fərqi olan şagirdlər.

Inklüziv təlim zamanı şagirdlərin mənimsəmə fəaliyyətinə nəzarət imkan verir ki, pedaqoq çətinlik çəkən şagirdlərə müvafiq, lazımi köməyini etsin və istiqamət versin (Losardo, p. 234) Öyrənənlərin təlim ehtiyaclarını müəllim daim diqqət mərkəzində saxlamalı, onları dəstəkləməli, təlim motivasiyalarının artırılması məqsədilə müvafiq tədbirlər görməlidir. Bu məqsədlə lazımi təlim strategiyalarını seçməklə, hər bir şagirdi təlimə cəlb etməklə inklüziv təlim mühiti yaradılmalıdır. Bunun üçün işin pedaqoji tərəfi ilə yanaşı, psixoloji tərəfini də araşdırmalı, bir həkim hər şagird üçün doğru “diaqnoz”u qoymağı bacarmalıyıq. Pedaqoq bütün şagirdlər üçün yaradıcı və innovativ yanaşmalar tətbiq etməli və onların motivasiyasını artırmalıdır (Dewey, 1978)

Bu zaman pedaqoqun işi heç də asan deyil. Yuxarıda sadaladığımız şagird tipləri inklüziv ehtiyacları olan şagirdlərin sadəcə bir hissəsidir və onların ehtiyacları hər zaman eyni olmaya bilər. Pedaqoq daha çox siniflə zaman keçirməklə, əks-əlaqə qurmaqla bu ehtiyacları anlaya bilər və bunu ilk dərstdən edə bilməsi imkansızdır. Lakin bəzi qəlibləşmiş strategiyalardan ilk dərslərdən etibarən istifadə inklüziv təlimin erkən qurulması üçün səmərəli mühit yaradacaqdır. Məsələn, yuxarıda sadaladığımız şagird tiplərindən ilk sırada olan görmə, eşitmə və hərəkət yolla öyrənən şagirdlərin təlimdə nəzərə alınması üçün aşağıdakılara diqqət də birlər:

1. Görmə vasitəsilə öyrənən şagirdlərin təlimdə nəzərə alınması:

- kart və posterlərdən istifadə,
- lövhədə tapşırıqların yazılması,
- açar sözlərin və ya əsas fikirlərin lövhədə qeyd olunması,
- şəkil və diaqramlardan istifadə və onların sözlə izah olunması,
- vizual təfəkkürü inkişaf etdirən sualların verilməsi (məsələn, “Səncə, sxem nəyə bənzəyir?”),
- mətnlə işləmək – bu zaman əsas məqamları vurğulamaq üçün rəngli karandaşlardan, stikerlərdən istifadə edilməsi, paylama materialları, nəzərə çarpan şrift ölçüsündən, yazıda müxtəlif rənglərdən istifadə və s. köməkçi vizual vasitələrdən yararlanmaq.

2. Eşitmə və oxuma vasitəsilə öyrənən şagirdlərin təlimdə nəzərə alınması:

- müzakirələr təşkil etmək,
- şagird və müəllimləri dinləmək,
- paylama materialı, lövhə və posterlərdə (plakatlarda) olan fikirləri müzakirə etmək,
- eşitmə bacarıqlarını inkişaf etdirən suallar vermək (məsələn, “Sizcə, bu ideya necə səslənir?” və ya “Bu nə deməkdir?”),

– qrup fəaliyyətində düşünmək üçün müəyyən vaxtın ayrılması.

3. Hərəkət (kinestetik fəaliyyət) vasitəsilə öyrənən şagirdlərin təlimdə nəzərə alınması:

- sinif otağının müxtəlif hissələrində fəaliyyətlər təşkil etmək,
- praktiki tapşırıqlar və rollu oyunlar hazırlamaq,
- şagirdlərlə fəaliyyət üçün imkan yaratmaq,
- kinestetik bacarıqları inkişaf etdirən suallar vermək (məsələn, “Bu nəyə bənzəyir?”).

Bundan əlavə, inklüziv təlim mühitində təlim ehtiyaclarına görə ən çox rast gəlinən şagird tipləri və onların təlimə olan ehtiyaclarını göstərmək istəyirəm. Bu siyahıya ilk daxil olacaq şagird tipləri diqqət zəifliyi olan hiperaktiv şagirdlərdir. Müasir dövrdə bu tip şagirdlərin sayı durmadan artır və müvafiq tədbirlər görülmədikdə ciddi problemlər yaranır. Hiperaktiv şagirdlərin təlimə marağının təşkil edilməsi üçün onları yayındıran, həyəcana səbəb olan amilləri aradan qaldırmaq və sinifdə pozitiv mühit yaratmaq lazımdır (Salend). Bu məqsədlə:

- onların maraq dairəsində ola bilən materiallar və resurslar hazırlanmalı,
- müstəqil öyrənmək üçün onlara şərait yaradılmalı,
- cütlərlə iş formasından mümkün qədər çox istifadə olunmalı,
- tez-tez əks-əlaqə yaradılmalı,
- çoxlu sayda müxtəlif və fərqli tapşırıqlar tərtib olunmalı,
- daimi fəaliyyət təşkil edilməli,
- aydın paylama materialları hazırlanmalı,
- müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilən materiallar müəllim tərəfindən qeyd olunmalıdır.

Hər bir şagirdin təlim ehtiyacları var. Məktəblinin spesifik xüsusiyyətləri öyrənmə prosesinə təsir edir, anlaşmazlıqların yaranması isə problemlərə gətirib çıxarır. Narazı, sərbəst və davranışla bağlı problemləri olan şagirdlərin təlimdə fəal iştirakını təmin etmək, onları təlimə cəlb etmək məqsədilə bir sıra tədbirlərin görülməsi səmərə verə bilər:

- inklüzivliyə cəlb olunmalı şagirdlərin vaxtında müəyyənləşdirilməsi;
- sinifdə çalışan müəllim, eləcə də psixoloq və digər əməkdaşar arasında birgə fəaliyyətin təşkili;
- valideynlərlə işin təşkili və onların şagirdlərlə bağlı məsələlərdə iştirakının təmin edilməsi;

– təlim proqramlarında hər bir şagirdin fərdi xüsusiyyətlərinin, maraq, meyil və tələbatının nəzərə alınması.

Bunlarla yanaşı, müəllim mütəmadi inkişaf dinamikasının monitorinqi aparılmalı, nümunəvi davranış atmosferi qurulmalı, bütün şagirdlərin təlimdə iştirakı təmin olunmalıdır.

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 3 iyun 2010-cu il tarixli 103 №-li Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları” adlı sənədində pedaqoji prosesin tamlığı, fəaliyyətin stimullaşdırılması, dəstəkləyici mühitin yaradılması əsas prinsiplər kimi müəyyən olunmuşdur (Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin Qərarı, 2010). Digər tip uşaqlar isə qabiliyyətli və istedadlı şagirdlərdir. Əksər müəllimlər elə hesab edirlər ki, əgər şagird hər hansı bir fənn üzrə xüsusi istedadla malikdirsə, onun təlimdə heç bir dəstəyə ehtiyacı yoxdur. Lakin belə yanaşma doğru deyil. Qabiliyyətindən və ya idrak bacarıqlarından asılı olmayaraq, hər bir şagirdin təlim mühitində qayğıya ehtiyacı var. “Təlim prosesində hər bir şagirdin öyrənmə səviyyəsi nəzərə alınmalıdır”, – dedikdə elə sırf bu məsələni anlamaq vacibdir. Dərs sırf zəif anlama qabiliyyəti olan şagirdlər üçün nəzərdə tutulmuş proqram əsasında təşkil olunsaydı, təlim darıxdırıcı və maraqsız olacaqdı. Odur ki müəllim təlimin planlaşdırılmasında, təlim nəticələrinin diferensiallaşdırılmasında da digər şagirdlərlə yanaşı, xüsusi qabiliyyət və istedadı olan şagirdləri də nəzərə almalıdır.

Xüsusi qabiliyyətli şagirdlər həmyaşıdlarını inkişafda qabaqlayır və əsas fənnlər üzrə üstün biliklərə sahib olurlar, istedadlı şagirdlər isə incəsənət sahəsində xüsusi bacarıqları ilə seçilirlər (Həmzəyev, 2003).

Qabiliyyətli və istedadlı şagirdlərin xüsusiyyətləri:

- çevik düşünmə,
- sistemətiklik,
- yaradıcılıq,
- tez uyğunlaşma,
- cəldlik,
- komandada iş bacarığı.

Təlimdə şagirdlərin maraq, meyil və tələbatlarının ödənilməsi təlim mühitinin onlar üçün daha maraqlı və əlverişli qurulması üçün müəllim müxtəlifliyi təmin etməlidir. Burada müəllim eşitmə, görmə, hərəkəti fəaliyyət vasitəsilə öyrənən şagirdləri nəzərə almalı və müvafiq strategiyalar tətbiq edilməlidir. Şagird tələbatlarının ödənilməsi, təlimdə onların maraqlarının nəzərə alınması motivasiyanın artmasına xidmət edəcəkdir. Hansı şagirdlərlə təlim mühitinin qurulmasından asılı olmayaraq, motivasiya öyrənmənin ən yaxşı formada həyata keçməsinə yaxından kömək edən faktorlardandır (Bauer, 1999).

Şagirdləri həvəsləndirmək üçün aşağıdakı strategiyaları nəzərdən keçirək:

- tədqiqat və araşdırma aparmağa imkan yaradılması,
- açıq tipli sualların verilməsi (Əgər.....olsaydı, necə edərdin?),
- müzakirə və debatların təşkili,
- şagirdlərin müstəqilliyinin təmin olunması.

İnklüziv təlim mühitində istifadə edilə biləcək strategiyalar iki kateqoriyaya ayrıla bilər (Norton, Tuitt, 2009):

1. Müxtəlif perspektivləri bir məzmununda birləşdirərək:

Peşəkar müəllim bunu təlim prosesində rahatlıqla həyata keçirə bilər: şagirdlərin sinifdən xaricə oxu proqramına fərqli millətlərdən olan yazıçıların əsərlərini əlavə etməklə, rollu oyunlarda müxtəlif etnik qruplardan olan nümayəndələri təmsil etməklə və ya PowerPoint təqdimatında fərqli insan tiplərindən misallar göstərməklə. Bütün bunların hamısı təlim mühitində peşəkarcasına, diskriminasiyadan uzaq bir formada həyata keçirilməlidir.

2. Bütün şagirdlərin təlimdə iştiraka cəlb edildiyi inklüziv sinif otağı mühiti yaradaraq:

Şagirdlərin keçmişini öyrənərək və onların yanaşmaları müvafiq şəkildə uyğunlaşdıraraq, mübahisəli məsələləri müzakirə etmək və inkişaf etdirmək üçün əsas qaydalar müəyyənləşdirərək (və tələblərə inkişaf etdirməyə kömək etməklə) daha dərin irqi və sosial-iqtisadi fərqliliyə yol açmağa bilirik.

İnklüziv təlimin təşkili məqsədilə müəllim ilk növbədə tələbat və ehtiyacları müəyyən etməlidir. Bu, təlimin ilk mərhələsində, məsələn, diaqnostik qiymətləndirmə zamanı intervyu, tapşırıq, müxtəlif fəaliyyətlər zamanı həyata keçirilə bilər. Pedaqoq bir vacib məqamı da nəzərə almalıdır ki, şagirdlər heç də ilk görüşdən öz xasiyyətlərini, iç dünyalarını, fərdi xüsusiyyətlərini büruzə etməyə hazır deyillər və ətrafdakı insanların, yəni müəllim və şagird yoldaşlarının onların hər hansı xüsusiyyətini necə qarşılamasından narahatdırlar. Bunu nəzərə alan müəllim hər şagirdə diqqət göstərməli və həssaslıqla yanaşmalı, eyni zamanda, valideyn, digər müəllim, sinif rəhbəri və psixoloqla iş birliyi qurmalıdır (Vacca, 2000).

Təlim prosesində inklüzivliyin təmin olunması öyrənmənin səmərəsini dəfələrlə artırır. Belə ki, müəllim öz fəaliyyətinə, həmçinin şagirdlərin fəaliyyət və nailiyyətlərinə nəzarət edən zaman aşağıdakı öyrənmə strategiyalarına üstünlük verir:

- Dərsdə eşitmə, görmə və hərəkəti vasitələrlə öyrənməyə üstünlük verən şagirdlər üçün lazımı metodlardan istifadə;
- Dərsi müvafiq strukturda təşkil etmək: giriş, orta və yekun hissə;
- Müəllim-şagird fəaliyyətin tarazlığını təmin etmək;
- Dərsdə fəallıq göstərən şagirdləri vurğulamaq, bütün şagirdlərin iştirakını təmin etmək;
- Zəif, təlimdə çətinlik çəkən şagirdləri dəstəkləməklə yanaşı, xüsusi qabiliyyətə malik olan şagirdləri daha da həvsləndirmək;
- Təlimdə differensiaslaşmanı təmin etmək, təlim nəticələrini şagirdlərin səviyyəsinə uyğun müəyyən etmək;
- Şagirdləri təlimə cəlb etmək üçün maraqlı tapşırıqlardan, interaktiv təlim üsullarından geniş istifadə etmək.

İnklüziv təlimin təşkili ehtiyac və tələbatların ödənilməsi məqsədilə fəaliyyətin hər bir şagirdin maraq, meyil və tələbatı əsasında təşkil olunması, müxtəlif yolla öyrənən şagirdlər üçün fərqli tapşırıqların, paylama materiallarının hazırlanması, müvafiq təlim mühitinin yaradılması deməkdir.

Aşağıdakı cədvəldə inklüzivliyin təmin edilməsi məqsədilə nümunələr verilmişdir.

Cədvəl

Vasitələr	Materiallar
Paylama materialları	Materiallar aydın və səlis şəkildə hazırlanmalı, şrift oxuna bilən ölçüdə olmalıdır.
Verbal yardım	Müəllim öz təcrübəsindən nümunələr deyə bilər. Sınıfdə təmsil olunan milli azlıqlar, müxtəlif din nümayəndələri və s. azlıq təşkil edən şagirdlərin adət-ənənəsi, mədəniyyətindən müxtəlif maraqlı nümunə və misallardan istifadə etmək olar.
Yazılı və şifahi nitq	İstər yazılı, istərsə də şifahi nitqdə ədəbi dildən istifadə olunmalı, müxtəlif termin və yeni anlayışların ətraflı izahatı verilməlidir. Terminlərin izahı üçün izahlı lüğətlərdən istifadə olunmalıdır.
Vizual yardım	Material və vasitələrdə istifadə olunan rənglərə və onların təsirinə diqqət yetirilməli, mətnlər aydın xətlə, asan oxunula bilən tərzdə yazılmalıdır.
Təlim materialları	Müxtəlif təlim materiallarından (elektron və kağız) istifadə olunmalı, şagirdlərin sayına uyğun hazırlanmalıdır. PowerPoint təqdimatlarında şriftin ölçüsünün və rənginin aydın olmasına diqqət yetirilməli, disleksiyalı şagirdlərə yardım məqsədilə sakitləşdirici rəng tonlarından istifadə olunmalıdır.
Mühit	Fiziki imkanları məhdud şagirdlərin sinifdə sərbəst və təhlükəsiz hərəkəti üçün avadanlığın münasib şəkildə yerləşdirilməsi, çanta, üst geyimləri və digər əşyaların otağın görünən yerindən uzaq olması diqqət mərkəzində olmalıdır.
Davranış	Aqressiv davranış demokratik, humanist üslubla əvəz edilməlidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, sinif otağının təşkili də təlim mühitinə olduqca təsir edən faktorlardandır. Sinif otağı müəllim tərəfindən planlaşdırılan fəaliyyət növlərinə, nəzərdə tutulan qrup işlərinə görə dərindən əvvəl hazırlanmalıdır. Müxtəlif növ qrup işləri sinifdə fərqli hazırlıq tələb edir. Burada müəllim, qrup işində şagirdlərin, xüsusilə də fiziki imkanları məhdud və ya xüsusi təlim ehtiyacları olan şagirdlərin təhlükəsiz hərəkətini təmin etməli və dərs müddətində onları nəzarət altında saxlamalıdır (Nəzərova, 2023).

Təlim prosesində differensiallaşma qiymətləndirməni də əhatə edir. Belə ki, qiymətləndirmə məqsədilə tərtib olunan testlərdə, istərsə də digər qiymətləndirmə vasitələrində müəllim sinifdə bütün şagirdləri nəzərə almalı, onların inkişaf səviyyəsinə uyğun, müxtəlif çətinlik səviyyəsi olan tapşırıqlar hazırlamalıdır.

Nəticə

Nəticə olaraq qeyd etmək olar ki, müasir dövrdə hər bir insanın təhsil şansını artıran inklüziv yanaşma ən optimal bir variant olaraq bütün təhsil sistemini əhatə edir. Inklüziv təlimdə həmçinin sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların təlimə aktiv şəkildə cəlb olunması böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bununla yanaşı, dünya miqyasında geniş yayılan bir təhsil təcrübəsi olması baxımından da aktual məzmun kəsb edir.

Tədqiqatın məqsədi tədris prosesində uşaqların təhsil və təlim ehtiyaclarının ödənilməsini reallaşdırmaqdır.

Beləliklə, müasir cəmiyyətdə sağlamlıq imkanları məhdud şəxsləri effektiv tədris-təlim prosesinə cəlb etmək üçün ictimai səviyyədə maarifləndirici, məlumatlandırıcı işlərin görülməsi, ictimai şüurun formalaşdırılması, həmçinin əlverişli və təhlükəsiz mühit yaradılması prioritet məsələlərdən biridir.

Ədəbiyyat

1. Həmzəyev, M. Ə. (2003). *Yaş və pedaqoji psixologiyanın əsasları*. Bakı.
2. Nəzərova, Ş. (tərtibçi). (2023). *Inklüziv təhsilin əsasları* (dərslük). Bakı.
3. *Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları*. (2010, 3 iyun). Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin Qərarı (№ 103).
4. Zeynalova, N. (2017). *Müasir təhsilin əsasları*. Elm və təhsil.
5. Bauer, A. M. (1999). *How to teach all learners*. Brookes.
6. Dewey, J. (1978). *Democracy and education*. Macmillan.
7. *Inclusive education*. Unicef.org. <https://www.unicef.org/education/inclusive-education>
8. Kavale, K. A. (2000). *History, rhetoric and reality*. Remedial and Special Education.
9. Losardo, A. Activity-based instruction and direct instruction. *American Journal of Teaching Exceptional Ones*, 88(5), 234.
10. Norton, M., & Tuitt, F. (2009). *Weaving promising inclusive excellence into the higher education classroom*. Oxford University Press.
11. Salend, S. J. *Effective Mainstreaming: Creating inclusiv classrooms*. 3rd edition.
12. Vacca, J. A. (2000). *Reading and learning to read*. 4th edition. Longman.

Daxil oldu: 05.09.2024

Baxışa göndərildi: 30.09.2024

Təsdiq edildi: 12.10.2024

Çap olundu: 20.11.2024